

**Місцевий розвиток,
орієнтований на громаду
в Тернопільській області
(досвід, виклики, проблеми та
перспективи)**

**Тернопіль
2010**

Зміст

Передмова	3
1. Вступ. Звернення керівників Тернопільської області	4
2. Загальна інформація про реалізацію проекту	6
3. Встановлення партнерства	9
4. Мобілізація громад	12
5. Механізми координації в рамках Проекту	17
6. Спільне планування за участю громади	19
7. Впровадження мікропроектів громад	20
8. Узагальнення та перспективи	30

Передмова

В ході реалізації Проекту ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду» на Тернопільщині, як і в інших регіонах України, накопичилось чимало напрацювань та нових знань і досвіду. Стратегія Проекту передбачає подальше використання цих апробованих підходів у роботі з громадами в процесі удосконалення місцевої політики.

Тому підвищення рівня обізнаності і сприйняття принципів та ідей, які пропонує Проект МРГ, проведення аналізу досвіду області із самоорганізації громад і впровадження ними проектів у співпраці з органами влади та органами місцевого самоврядування і є предметом даної публікації.

Для підготовки звіту з документування досвіду розпорядженням голови Тернопільської облдержадміністрації була створена робоча група, проведено кілька засідань за участю її членів. Метою даної діяльності є:

- документування досвіду впровадження проекту в регіоні;
- оцінка ефективності структур, створених в рамках впровадження проекту;
- аналіз напрямків співпраці та впливу співпраці місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування із 40-ма пілотними громадами;
- оцінка перспектив подальшого використання місцевими органами влади та органами місцевого самоврядування підходу до розвитку, орієнтованого на громаду;
- аналіз труднощів у сфері законодавства та у практичній площині, що стоять на заваді залученню місцевих громад до процесу прийняття рішень на місцях; вироблення пропозицій щодо шляхів їх подолання.

За допомоги в підготовці матеріалів до звіту ми вдячні керівнику апарату обласної ради Ігорю Дулебі, першому заступнику начальника головного управління економіки облдержадміністрації Ігорю Івашуку, контактним особам проекту від районних державних адміністрацій.

За результатами проведеної роботи підготовлений звіт буде представлений для широкого обговорення з місцевими партнерами, громадським сектором та ЗМІ на засіданні круглого столу та надрукований з метою розповсюдження серед представників громад, органів влади та органів місцевого самоврядування, спеціалістів районних та обласних служб.

1. Вступ. Звернення керівників Тернопільської області

Тернопільська обласна рада тісно співпрацює з фондами та громадськими організаціями, які реалізують суспільно важливі проекти та програми. Одним із перших кроків новообраної обласної ради була підтримка спільного Проекту ЄС та Програми розвитку ООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду».

Завдяки активній праці та чіткому виконанню умов співфінансування, незважаючи на економічну кризу, Тернопільщина отримала на виконання завдань проекту 2,8 мільйона гривень. Такі проекти мають ще один плюс — співфінансування із трьох джерел, у тому числі і з бюджету місцевої ради. А вкладення власних коштів громадянами сприяє їх більш відповідальному ставленню до реалізації проекту. Окрім цього така діяльність активізує громадян, залучає їх до громадського життя, а також поліпшує соціально-економічний стан наших сіл та міст.

Зі свого боку, обласна рада виділила один мільйон гривень (ми були перші в Україні, хто надав таку суму) для впровадження цього проекту в краї, і робитиме це надалі. Адже кошти направляються на вирішення пріоритетних потреб села, селища чи міста, залишаючи осторонь багатьох посередників. А відповідальність за їх освоєння несуть на місцях представники самих громад.

Нині на Тернопільщині успішно реалізовується 55 мікропроектів ПРООН, представники місцевих громад та Проекту задоволені налагодженою співпрацею і готові до її продовження. Саме тому обласна рада також готова всіляко поширювати набутий досвід і підтримувати нові ініціативи громад.

Олексій Кайда,
голова Тернопільської обласної ради

Стратегією розвитку Тернопільської області на період до 2015 року визначено наступні пріоритети:

- сприяння впровадженню ресурсо- та енергозберігаючих технологій;
- розвиток виробничої та соціальної інфраструктури місцевого значення;
- створення умов для сталого розвитку людських ресурсів та функціонування ефективної системи надання соціальних послуг.

Для реалізації даних стратегічних напрямків обласна державна адміністрація старається надавати всебічну підтримку районам та місцевим радам, вишукує власні резерви і залучає додаткові зовнішні ресурси.

Саме тому нами і була активно підтримана пропозиція щодо реалізації в області проекту ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду», який якраз своєю метою ставить створення сприятливого середовища для сталого соціально-економічного розвитку на місцевому рівні.

Враховуючи позитивні результати його впровадження протягом 2008-2010 років, зацікавленість районів-учасників та місцевих громад в продовженні співпраці з ПРООН, облдержадміністрація підтримує ідею узагальнення і документування набутого в рамках проекту досвіду, розширення його географії та успішного втілення в життя наступних проектів.

Ми надіємось спільними зусиллями з міжнародними донорами підвищити рівень життя в сільських громадах, відновити діяльність об'єктів соціальної інфраструктури та підвищити громадську активність жителів краю.

Андрій Фліссак,
перший заступник голови Тернопільської облдержадміністрації

2. Загальна інформація про реалізацію проекту

Проект «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду»(МРГ) є спільною ініціативою Європейського Союзу та Програми розвитку ООН. Він ґрунтується на світовому та українському досвіді вирішення проблем місцевого розвитку шляхом активного залучення громадян, місцевої влади і приватного сектору. В Україні Проект МРГ впроваджується з грудня 2007 року за участі представників Делегації Європейської Комісії в Україні, ПРООН, Секретаріату Кабінету Міністрів України, представників міністерств і місцевих органів влади.

Головною метою Проекту є створення сприятливого середовища для сталого соціально-економічного розвитку, покращення послуг та захист довкілля на місцевому рівні шляхом самоорганізації та соціальної мобілізації громад.

Цілі Проекту:

- ♦ підвищити рівень життя в сільських, селищних та міських громадах;
- ♦ продемонструвати ефективність партнерства громад, місцевої влади, громадських організацій та бізнесу;
- ♦ розвиток людського потенціалу;
- ♦ посилити спроможність організацій громад та місцевих органів влади у вирішенні своїх проблем;
- ♦ поширити досвід вирішення місцевих проблем із залученням громади.

Проект МРГ охоплює всі області України та АРК, у цих регіонах в середньому відібрано для участі по вісім районів та 5 пілотних громад в кожному з них. В Тернопільській області реалізація Проекту розпочалась 26 березня 2008 року після проведення обласного семінару та підписання угоди між керівництвом області та ПРООН.

Після подачі відповідних заявок на конкурсній основі було відібрано 8 районів залежно від рівня соціально-економічних труднощів, особливо у галузі охорони здоров'я, навколишнього середовища, енергозбереження, водопостачання та шкільного транспорту. 25 червня 2008 року спільна комісія по відбору визначила для співпраці в області Бережанський, Гусятинський, Зборівський, Козівський, Ланівецький, Монастириський, Підволочиський і Тербовлянський райони як основні та Бучацький, Тернопільський, Збарзький та Підгаєцький — як резервні. **(Фото 1 на обкладинці).**

Після проведення ознайомлюючих семінарів у 8-ми районах заявки на участь в Проекті подали 116 місцевих рад, з яких аналогічно на конкурсній основі було відібрано 40 пілотних. У всіх цих радах після проведення семінарів та зустрічей з місцевими депутатами для реалізації власних проектів були визначені місцеві громади, які мали представляти один населений пункт з чисельністю мешканців не більше 10 тисяч чоловік.

Відповідно до цілей Проекту «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду» для мобілізації колективних зусиль у відібраних громадах їх мешканці на загальних зборах створили організації громад (ОГ), які згодом набули статусу юридичних осіб.

Розвиток потенціалу цих організацій в ході впровадження Проекту відбувався таким чином, щоб вони могли приймати спільні з місцевою владою рішення, мобілізувати власні та залучати додаткові ресурси, спільно визначати місцеві пріоритетні проблеми, вирішувати їх в ході реалізації власних мікропроектів та підтримувати здобутий результат.

Потенціал місцевих громад та їх партнерів із сільських чи селищних рад, районної і обласної влади посилювався шляхом розбудови насамперед кадрового потенціалу для впровадження підходу із залученням громади, який пропагується Проектом. Такі заходи як тренінги, візити з обміну досвідом, діалоги з громадами та виділення грантів (коштів для впровадження проектів громад) стали якраз дієвими інструментами розвитку потенціалу.

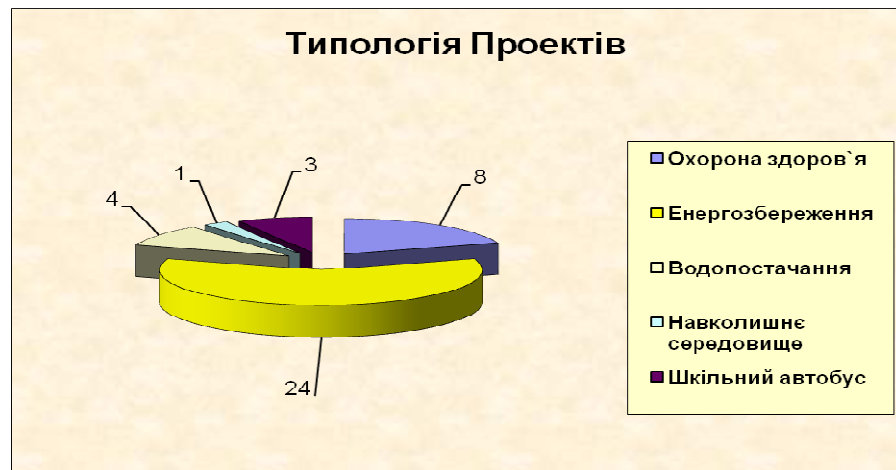
Для представників громад було проведено навчальні тренінги по 5-ти темах: «Ефективне управління ОГ», «Спільне планування за участю громади», «Підготовка мікропроектної пропозиції в рамках Проекту МРГ», «Впровадження мікропроекту громади» та «Фінансовий менеджмент ОГ». Координатори Проекту від обласної та районних влади побували з ознайомлюючими поїздками в Рівненській, Івано-Франківській та Запорізькій областях.

Назва району	Кількість місцевих рад у районі	Кількість поданих заявок від місцевих рад	Кількість створених організацій громад	Кількість членів організацій громад	Кількість тренінгів та їх учасників
Бережанський	26	11	5	354	5 (95 уч.)
Гусятинський	42	12	5	360	5 (87 уч.)
Зборівський	44	13	5	321	5 (88 уч.)
Козівський	33	16	5	420	5 (86 уч.)
Лановецький	27	18	5	876	5 (95уч.)
Монастириський	32	12	6	353	5 (87уч.)
Підволочиський	36	24	5	411	5 (90уч.)
Тербовлянський	43	10	5	343	5 (85уч.)
Разом	283	116	41	3438	40 (713)

Після отримання відповідних початкових знань громади шляхом проведення спеціального опитування і загальних зборів визначали пріоритетну проблему свого населеного пункту для її вирішення в рамках співпраці з ПРООН. Вона згідно вимог Проекту могла стосуватися тільки таких сфер як

охорона здоров'я, енергозбереження, охорона навколишнього середовища, комунальне водопостачання та шкільний транспорт.

По кожній, визначеній таким чином проблемі, громади готували і подавали на затвердження керівництву Проекту власні мікропроектні пропозиції, що включали в себе розробку проектно-кошторисної документації, опис ремонтно-будівельних робіт, бюджет та заходи з підтримки послуги в майбутньому. Відповідно до затверджених у вересні 2009 р. 40-ка мікропроектів тернопільських громад за типологією вони розподілились наступним чином:

Бюджет поданих мікропроектів формувався виходячи з того, що максимальна сума гранту ПРООН становить не більше 10 тис. доларів США і не більше 50 % загальної вартості проекту, 5% грошового внеску повинна забезпечити сама громада, ще 45% — місцеві бюджети та спонсори. Частину робіт громади можуть виконувати самі у вигляді додаткового натурального внеску.

Станом на кінець квітня 2010 року в Тернопільській області 24 громади повністю завершили ремонтні роботи на об'єктах, 9 передали на баланс власників новостворену додаткову власність, 11 отримали всі кошти від ПРООН. Згідно вимог Проекту представники громад у формі публічного аудиту оцінювали якість виконаних робіт та шляхом проведення анкетування оцінили діяльність створених організацій.

В кінці 2009 року ще по 5 громад Монастириського і Бучацького (як резервного) районів отримали можливість реалізувати власні мікропроекти за рахунок додаткової квоти ПРООН для регіонів, що потерпіли від повені у 2008р., а 5 громад з основних районів, які найкраще спрацювали на першому етапі сьогодні за кошти ПРООН реалізовуватимуть вже свої другі мікропроекти.

3. Встановлення партнерства

• Суть партнерства з органами влади та місцевого самоврядування

В рамках реалізації Проекту «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду» встановлення офіційного і дієвого партнерства з обласною та районною владою, сільськими, селищними радами є невід'ємною частиною діяльності, передбаченою спільною ініціативою ЄС та ПРООН, засобом формалізації функцій та зобов'язань всіх зацікавлених сторін та офіційною базою для проведення необхідної роботи з громадами.

26 березня 2008 року була підписана офіційна угода про співпрацю між керівництвом Проекту та керівництвом Тернопільської обласної ради і облдержадміністрації, яка започаткувала впровадження даної ініціативи в області (**Фото 2 на обкладинці**).

Протягом періоду з 8 по 17 липня 2008 року угоди про співпрацю підписали всі 8 відібраних районів, 5 січня 2010 року аналогічну угоду підписали керівники Бучацького району, який потерпів від повені і був відібраний для участі в Проекті додатково з числа резервних районів. (**Фото 3 на обкладинці**).

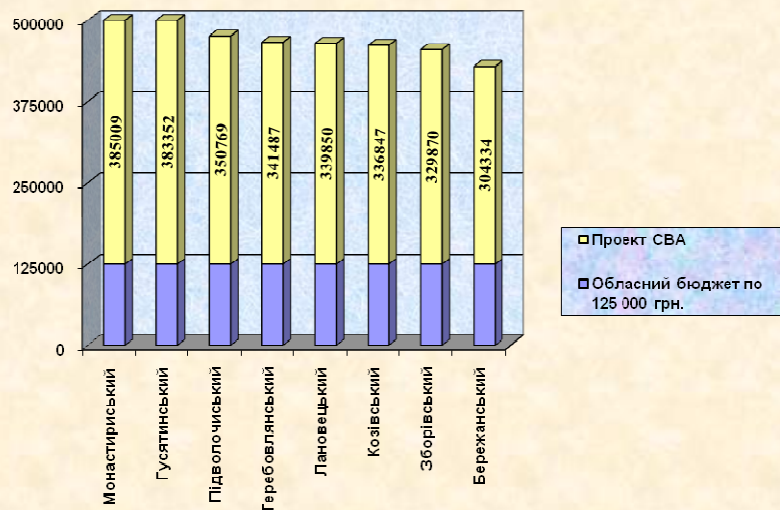
В ході впровадження Проекту угоди про співпрацю на рівні місцевих рад підписали представники 48-ми органів місцевого самоврядування з 9-ти районів області.

Дані угоди передбачають спільну діяльність для сприяння покращенню доступу населення до базових послуг, формування жителями дієвих організацій громад і їх участі в процесі прийняття рішень, підтримки процесів врядування місцевими органами самоврядування, вдосконалення системи фінансування на місцевому рівні та мобілізації фінансових ресурсів. Керівництво Проекту та місцева влада домовились про надання адміністративної, технічної та фінансової підтримки організаціям громад, навчання представників влади та громад, координацію спільної діяльності на відповідних територіях.

• **Вигоди від співпраці в рамках проекту СВА для місцевих партнерів** **Обласний рівень:**

- Додатково залучено 2,8 млн грн. міжнародної технічної допомоги для вирішення існуючих в області проблем;
- Вдосконалено досвід співпраці області з міжнародними структурами, набуті нові навички представниками управлінських структур;
- Ріст авторитету ОДА та обласної ради серед населення та в Україні;
- Вдосконалення механізмів співфінансування та виділення бюджетних коштів і посилення контролю за їх використанням.

Додатково залученні кошти в райони для вирішення соціальних проблем

Районний рівень:

- Зростання загальної суми додатково залучених в райони коштів, для вирішення соціальних проблем;
- Більш ефективно вирішення соціальних проблем в рамках Проекту МРГ (див. таблицю):

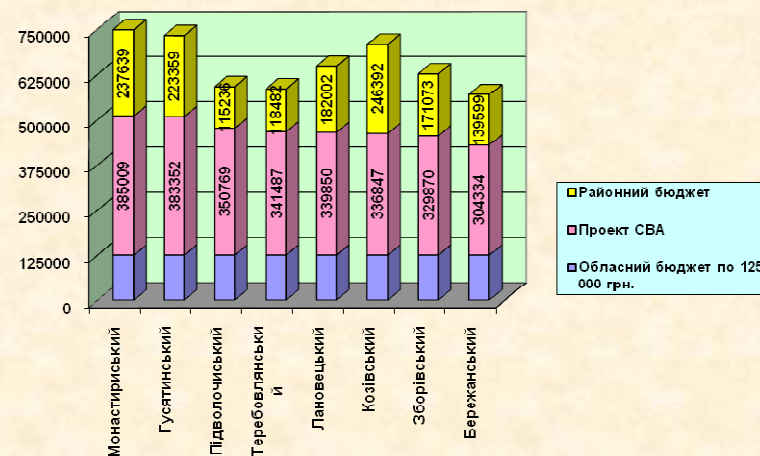
Вирішення проблеми в рамках проекту МРГ	Вирішення проблеми поза рамками проекту МРГ
Частка коштів районного бюджету 30-50 %	Частка коштів районного бюджету 100 %
Ріст авторитету влади	Ріст авторитету влади
Успішно вирішена проблема	Успішно вирішена проблема
Зацікавленість громади в збереженні послуги підкріплена власним фінансовим внеском чи працею	Зацікавленість громади в збереженні послуги
Досвід участі в проектах	-
Налагоджена робота дієвої організації громади	-
Нові партнерські стосунки	-
Налагоджена діяльність ФМР, РРЦГ, НКЯ	-

- Набутий досвід міжнародного партнерства та участі в проектах, нові управлінські навички та досвід працівників районних владних структур;
- Налагоджена робота новостворених формувань — Форуму місцевого розвитку, районного ресурсного центру громад, наглядового комітету з якості;
- Ріст авторитету органів влади серед населення, налагодження тісніших контактів з місцевими жителями, краще вивчення їх потреб, запитів та можливостей.

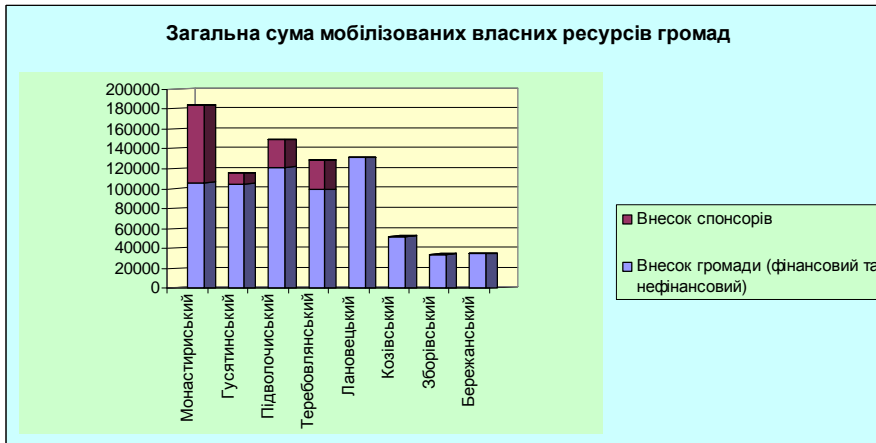
Сільський рівень:

- Пробудження громад до дії в результаті співпраці з Проектом, районною та обласною владою, широке залучення місцевих жителів до вирішення власних проблем (прийняття рішень, внесок працею чи коштами);
- Отриманий громадами новий досвід і зміцнена віра в свої сили;
- Налагоджена робота дієвих ОГ;

Додатково залучені кошти у населенні пункти

- В результаті налагодженого партнерства суттєво зросли суми коштів, залучених в населенні пункти для вирішення соціальних проблем;
- Вирішені окремі соціальні проблеми населених пунктів;
- Отримані представниками сільських рад і громад знання і навички в результаті проведених навчань;

- Збільшення загальної суми мобілізованих в результаті партнерства власних ресурсів:

Перспективи розвитку механізмів партнерства:

- Зміцнення партнерства в рамках другої фази Проекту МРГ;
- Поширення вироблених механізмів партнерства в стосунках з іншими донорами;
- Координація діяльності в області єдиної мережі районних ресурсних центрів громад;
- Впровадження механізмів співфінансування у більшість проектів, що реалізуються місцевою владою;
- Проведення щорічного обласного конкурсу «Підтримка місцевих громад» на основі ПРООНівських підходів до роботи з громадами;
- Розвиток та вдосконалення партнерства ГО – СР — район – область в процесі підготовки місцевих планів соціально-економічного розвитку території.

4. Мобілізація громад

Розвиток організацій громад

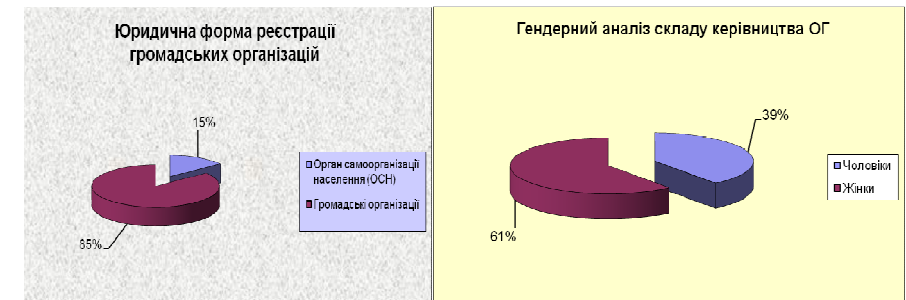
Найважливішим елементом орієнтованого на громаду підходу є активізація її членів та мобілізація їх зусиль з метою створення дієвої організації громади зі статусом юридичної особи, високим рівнем активності, прозорості та підзвітності.

В ході реалізації Проекту МРГ на Тернопільщині станом на січень 2009 року було створено 41 організацію громад, які нараховували 3438 членів.

Підготовчу роботу для цього представники Проекту проводили спільно з місцевою владою. Присутність районних координаторів на перших зустрічах дозволяла згладжувати недовіру людей до міжнародних донорів, вони допомагали в організації семінарів для сільських депутатів, брали участь у відборі населених пунктів, допомагали сільським головам і громадам формувати ядро лідерів та активістів. **(Фото 4 на обкладинці)**

Рішення про створення організацій громад місцеві мешканці приймали на загальних зборах, коли з ними проводили перший діалог представники Проекту МРГ. Вони формували свої керівні органи, затверджували статuti, підбирали відповідну назву ОГ.

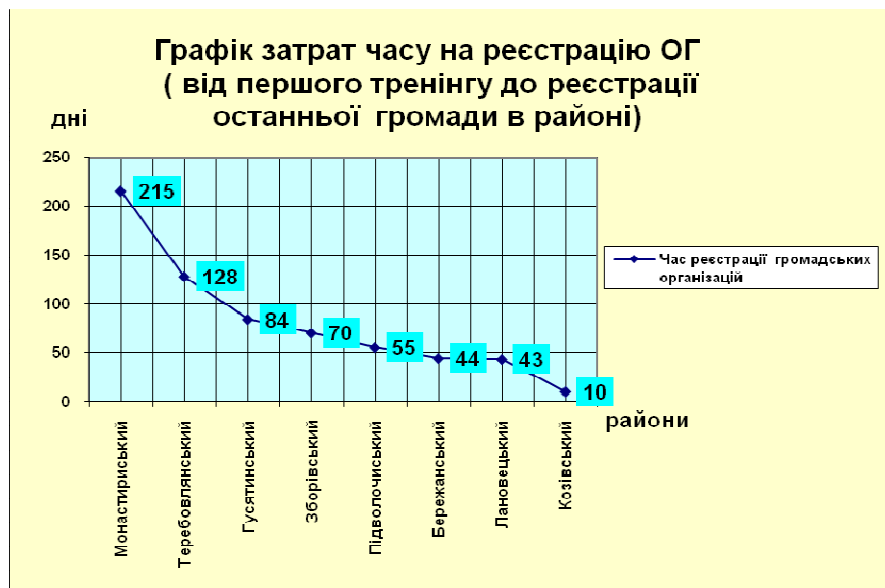
Серед юридичних форм об'єднань громадян мешканці 35-ти населених пунктів області вибрали громадські організації, 6 — створили органи самоорганізації населення.

Назва району	Кількість семінарів для депутатів місцевих рад	Кількість учасників семінарів	Кількість перших діалогів з громадами	Кількість учасників перших діалогів
Бережанський	5	61	5	356
Гусятинський	5	90	5	363
Зборівський	5	75	5	395
Козівський	6	79	6	420
Лановецький	5	68	5	876
Монастирський	5	56	5	316
Підволочиський	5	104	5	367
Терехівський	5	61	6	343
Разом	41	594	42	3436

- **Основні виклики та труднощі в процесі мобілізації громад:**
- Недосконала процедура відбору на основі поданих заявок не гарантує відбору активних громад, що спричиняє потребу в заміні пасивніших з них;
- потрібний досить тривалий час для мобілізації громади, люди відкликли часто і оперативно збиратися для вирішення питань, що вимагає процедура ПРООН (задекларувати участь у проекті, створити ОГ, вибрати проблему, затвердити певні документи);
- необхідність узгодити в свідомості людей певну розбіжність між існуючими проблемами більшості населених пунктів (погані дороги, потреба в ремонті церков, газифікації) з чітко визначеними пріоритетами Проекту;
- існуюча в селах недовіра до міжнародних донорів;
- необхідність обов'язкового забезпечення організаційної та фінансової підтримки громад на початковому етапі їх мобілізації (підготовка та проведення перших зборів, узгоджена діяльність всіх служб по реєстрації ОГ, пошук коштів для виготовлення проектно-кошторисної документації); у випадку неспроможності місцевої влади надати таку підтримку виникають труднощі і затримки в реалізації проекту, що в свою чергу утруднює процес мобілізації;

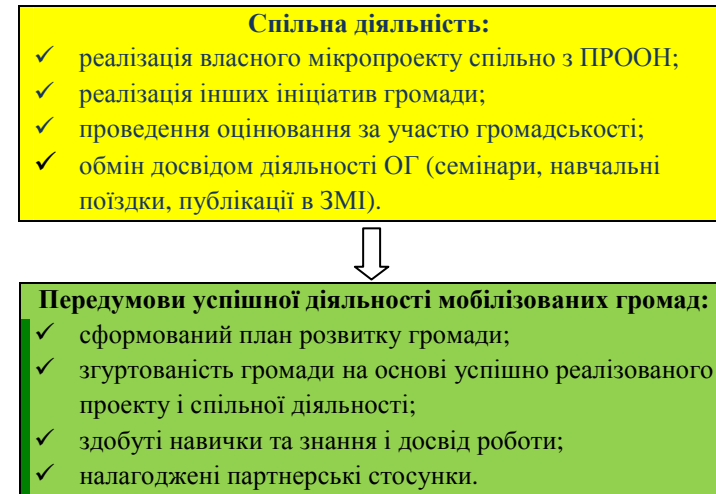

- необхідність подолання існуючих стереотипів і зневіри у власних силах (незважаючи навіть на позитивний досвід проведення газифікації населених пунктів, ремонту церков і т.п.);
- відсутність підготовлених лідерів та активістів, на громадських засадах в кожній громаді готові працювати не більше 2-3-х членів громади;
- необхідність забезпечити єдність інтересів багатьох членів громади, звести до одного знаменника їх бажання щось зробити у власному селі.
- **Форми та засоби мобілізації громад в рамках Проекту СВА:**
- зустрічі та діалоги з громадами (**Фото 5 на обкладинці**);
- участь у спільному плануванні;
- спільна робота по вирішенню обраних проблем (прийняття колегіальних рішень, забезпечення консолідованого грошового внеску, забезпечення натурального внеску спільною роботою);
- формування в процесі спільної діяльності лідерів громад (набуття ними досвіду та навиків, зміцнення авторитету серед односельчан; окремі випадки зміни лідерів при потребі);
- пошук та підготовка активістів (попередній підбір, навчання, спільна робота в команді, запозичення кращих практик, ротація членів активу і функціональних груп);
- заміна пасивних громад з метою активізації інших;
- ознайомлення з кращими практиками в діяльності громад (на початковому етапі — демонстрація фільмів про діяльність громад в інших регіонах; потім семінари і навчання з прикладами інших громад області; на заключному етапі - фільм та навчальні поїздки по області).
- **Переваги для місцевих органів влади від наявності сильних та організованих громад:**
- покращується система планування соціально-економічного розвитку населених пунктів та району в цілому;
- дієві громадські організації сприяють розвитку громадських ініціатив і вирішенню актуальних проблем;
- полегшення роботи виконкомів у вирішенні місцевих проблем (можливість залучити місцеві ресурси, мобілізувати жителів для громадських робіт, організаційна підтримка місцевої влади з боку лідерів ОГ);
- участь у життєдіяльності ОГ краще забезпечує реалізацію конституційних прав місцевих жителів, що є також безпосередньою функцією місцевої влади;
- участь в успішній реалізації проекту сильної громади зміцнює авторитет влади;
- створення юридичних підстав для легального використання залучених коштів від громади, спонсорів та благодійників;

- кращі можливості для залучення в населені пункти коштів міжнародної технічної допомоги.
- **Перспективи сталості громад:**
- Успішний досвід вирішення власних проблем є основою для наступних кроків;
- Сформована чітка організаційна діяльність (збори, правління, лідери, система інформування членів ОГ, план дальшого розвитку);
- Об'єктивна зацікавленість влади у зміцненні ОГ, забезпечення для цього зовнішньої підтримки громад (районний ресурсний центр, консультації та інформування, фінансова підтримка);
- Наявність перспектив отримання зовнішньої підтримки від донорів (фінансова підтримка потрібна через слабкість місцевих бюджетів, навчальні поїздки і обмін досвідом потрібні для накопичення позитивного балансу діяльності);
- Перспективним для забезпечення сталості ОГ є широка участь членів громади в її діяльності (збори, будь-які громадські роботи, збір коштів, урочини з різних нагод);
- Необхідність забезпечення безперервного процесу планування, діяльності і вирішення поточних і стратегічних проблемних питань (при цьому роль влади полягає в організації семінарів, створенню демонстраційних майданчиків на базі кращих громад, проведенню фестивалів чи інших масових заходів).

**Схема мобілізації громад у рамках Проекту
«Місцевий розвиток, орієнтований на громаду»**

5. Механізми координації в рамках Проекту

Координаційними структурами в реалізації Проекту в області є створені в 9-ти районах Форуми місцевого розвитку та обласна координаційна рада. Форуми місцевого розвитку створюються розпорядженнями голови райдержадміністрації, або спільними рішеннями з районними радами. До складу форумів входять керівники районів, представники профільних управлінь та відділів, голови місцевих рад, лідери громад, представники бізнесу та громадськості. Метою ФМР є сприяння діалогу, процесам координування, планування та прийняття рішень для успішної реалізації проєкту «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду» та забезпечення сталого розвитку районів. Форуми місцевого розвитку координують діяльність громад і сільських рад на місцевому рівні, зацікавлених районних служб на рівні району, здійснюють контакти з обласними структурами.

З метою затвердження мікропроєктних пропозицій громад та вирішення питань, що стосуються реалізації проєкту станом на квітень 2010 року проведено 56 засідань ФМР у 9-ти районах області.

- **Координація діяльності на сільському рівні:**
- організація семінарів для депутатів сільських рад та участь в них представників районної влади;
- допомога в юридичній реєстрації ОГ;
- допомога ОГ в залученні депутатів до проведення опитувань і формування планів розвитку громад, включення їх в план соціально-економічного розвитку окремих населених пунктів;

- допомога в підготовці проектно-кошторисної документації і залученні місцевого співфінансування.
  - **Координація діяльності на районному рівні:**
  - проведення районного семінару, збір заявок від сільських рад та участь у відборі пілотних учасників Проекту;
  - розгляд та затвердження мікропроектних пропозицій, включення пріоритетних проблем громад в плани соціально-економічного розвитку районів;
  - затвердження механізмів співфінансування по кожному проекту та здійснення бюджетного фінансування (**Фото 6 на обкладинці**);
  - створення Наглядових комітетів з якості, контроль за виконанням робіт і допомога громадам у вирішенні поточних питань впровадження Проекту;
  - організація роботи комісій для здачі об'єктів, проведення громадського аудиту і врегулювання процесів передачі створеної власності на баланс місцевих структур;
  - налагодження діяльності районних ресурсних центрів, надання технічної підтримки та сприяння місцевим громадам в пошуку інших донорів і проектів;
  - поширення досвіду кращих громад, їх стимулювання через підтримку рейтингової оцінки і надання додаткових мікропроектів.
  - **Перспективи інституціоналізації Форумів місцевого розвитку:**
  - перетворення Форумів в постійнодіючі структури, розширення складу ФМР за рахунок сільських рад і громад, які реалізовуватимуть інші власні проекти;
  - налагодження співпраці ФМР з іншими донорами;
  - впровадження практики проведення щорічних розширених підсумкових засідань Форумів місцевого розвитку для підбиття підсумків діяльності громад по реалізації Проекту та забезпеченні сталого розвитку територій;
  - поширення і вдосконалення передового досвіду громад з метою підготовки до 2-ої фази Проекту МРГ;
  - вдосконалення діяльності районних ресурсних центрів, створення та офіційна реєстрація районної громадської структури для залучення коштів міжнародної технічної допомоги.
  - **Координація діяльності на обласному рівні:**
- В грудні 2008 року створена обласна координаційна рада Проекту «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду» на чолі з першим заступником голови облдержадміністрації, за участю представників обласної ради та районних форумів місцевого розвитку, профільних обласних управлінь. На кінець грудня 2009 року було проведено 3 засідання ОКР (**Фото 7 на вкладці**).

Функції обласної координаційної ради:

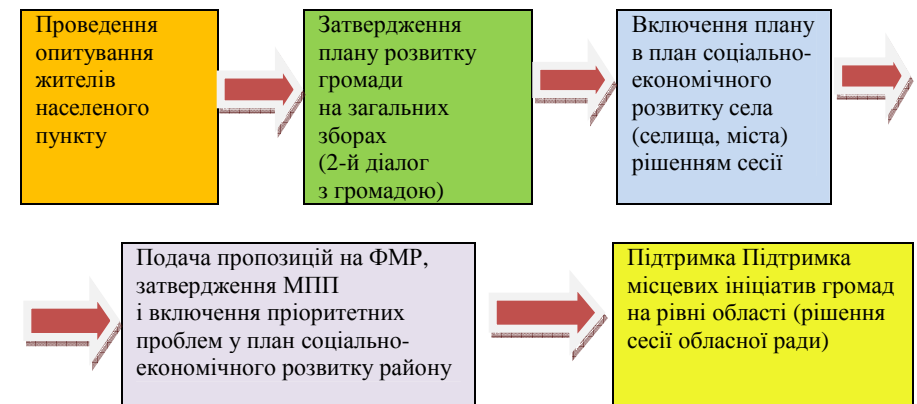
- створення умов для діяльності обласного ресурсного центру громад;
- прискорення процесу впровадження Проекту, забезпечення належної поінформованості місцевих посадовців і посилення партнерства з районними органами влади;
- координація фінансування проектів громад, пом'якшення навантаження на районні бюджети шляхом лобювання рішення обласної ради про виділення коштів обласного бюджету для співфінансування мікропроектів громад;
- проведення спільного моніторингу впровадження Проекту МРГ, надання консультацій по стратегічних питаннях впровадження проектів.

6. Спільне планування за участю громади

- **Суть та результати спільного планування в Тернопільській області**
В рамках проекту МРГ спільне планування за участю громади по принципу знизу-догори це один з головних інструментів організацій громад, що дає можливість активізувати місцевих жителів і максимально врахувати їх потреби і побажання при реалізації мікропроекту громади.

Шляхом проведення опитувань члени пілотних громад визначають головні проблеми того чи іншого населеного пункту, формують план розвитку громади на перспективу, визначають пріоритетну проблему для вирішення спільно з ПРООН. Під час проведення другого діалогу з громадою члени ОГ затверджують ці плани до впровадження і подають їх на включення до планів соціально-економічного розвитку територій, що формуються органами місцевої влади (**Фото 8 на вкладці**).

Механізм включення виявлених ініціатив громади в плани місцевого розвитку:

• **Переваги спільного планування:**

Спільне планування дозволяє створити одну команду з членів ОГ;

Дозволяє максимально врахувати думку всіх мешканців та членів організації, узгоджує інтереси меншості та більшості визначаючи пріоритети;

Спільне планування за участю громади створює більш раціональну базу для розподілу ресурсів і максимально ефективного використання сильних сторін членів громади, їх кваліфікацій та здібностей;

Реалізація в рамках проекту МРГ визначеної спільним плануванням проблеми, чітке бачення або навіть вирішення наступних проблем громади дозволяє забезпечити послідовний організаційний напрям діяльності ОГ;

Намагання громад вирішити обрані пріоритетні проблеми стало поштовхом до більш активної реалізації давно прийнятих місцевих програм (районні програми енергозбереження, обласна програма «Питна вода Тернопілля на 2006–2010 роки».

Планування та стан вирішення своїх проблем громадами-учасницями Проекту «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду»

Район	Кількість опитаних дворів	Кількість проблем, включених до планів розвитку громад	Кількість вирішених громадами проблем	
			В рамках проекту МРГ	Самостійно, поза рамками проекту МРГ
Бережанський	1121	26	5	3
Гусятинський	1051	24	5	4
Зборівський	565	21	4	2
Козівський	1680	24	5	5
Ланівецький	1110	33	3	1
Монастирський	782	27	4	2
Підволочиський	1025	26	5	3
Теребовлянський	953	19	5	3
Разом	8287	200	36	23

7. Впровадження мікропроектів громад

• **Механізми впровадження мікропроектів**

Процес реалізації мікропроекту громади згідно процедури ПРООН проходить кілька етапів:

- 1) розробка і затвердження мікропроектної пропозиції;
- 2) впровадження мікропроекту;
- 3) передача об'єкту на баланс.

Успішна реалізація Проекту «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду» в Тернопільській області підтвердила життєвість і продуманість даної процедури. Проте детальний аналіз часових рамок проходження певних етапів тими чи іншими громадами або районами-партнерами в цілому дозволяє виробити додаткові рекомендації для вдосконалення процесу реалізації мікропроектів.

1) Підготовка мікропроектної пропозиції:

Досить тривалий період часу, який затрачували громади та райони в цілому на підготовку мікропроектних пропозицій можна пояснити рядом причин:

- Непідготовленість представників громад і активу до самостійної роботи з документами, часто підготовкою проектно-кошторисної документації займається тільки 1-2 людини;
- Недостатня допомога з боку влади в наданні кваліфікованої технічної підтримки громадам;
- Відсутність у більшості районів високопрофесійних проектних установ;
- Брак коштів в громадах та місцевих бюджетах для виготовлення проектно-кошторисної документації на початку фінансового року;
- Зволікання із виключенням з Проекту пасивних громад, які надто довго опановують процедуру ПРООН;
- Завантаженість роботою координаторів обласних ресурсних центрів та представників центрального офісу також об'єктивно гальмували процес оперативного розгляду і затвердження мікропроектних пропозицій.

Район	Дата проведення тренінгу з підготовки МПП	Дата затвердження останнього МПП	Загальна тривалість
Бережанський	9.12.08 р.	31.08.09 р.	265 днів
Гусятинський	4.12.08 р.	12.08.09 р.	251 день
Зборівський	10.12.08 р.	31.08.09 р.	264 дні
Козівський	24.12.08 р.	31.08.09 р.	240 днів
Ланівецький	23.12.08 р.	21.08.09 р.	251 день
Монастирський	27.11.08 р.	21.08.09 р.	267 днів
Підволочиський	11.12.08 р.	21.08.09 р.	253 дні
Теребовлянський	6.11.08 р.	7.09.09 р.	299 днів
Бучацький (повінь)	5.02.08 р.	30.04.10 р.	84 дні
Монастирський (повінь)	4.02.08 р.	30.04.10 р.	85 днів

Рекомендації та шляхи подолання даних труднощів і пришвидшення процедури підготовки МПП:

- *Практика підтверджує, що шляхом оперативного і одночасного проведення тренінгів по підготовці МПП потрібно давати однакові стартові умови всім громадам-учасникам Проекту і тим самим пришвидшувати подачу заявок від більш активних і підготовлених громад;*
- *Необхідність збільшення кількості додаткових виїзних консультацій з боку координаторів обласного ресурсного центру для представників громад на місцях;*
- *Забезпечення чіткого визначення керівництвом районів відповідальних осіб з числа технічних спеціалістів для надання допомоги і постійного супроводу процесу підготовки МПП через районний ресурсний центр;*
- *Проведення на рівні області обов'язкового семінару-тренінгу для визначених технічних спеціалістів з районів;*
- *Формування бази даних кваліфікованих проектних організацій області для забезпечення належної та оперативної підготовки документації;*
- *Оперативне вирішення питання фінансування виготовлення проектно-кошторисної документації за кошти сільського, районного чи обласного бюджетів або включення цих робіт до бюджетів мікропроектів;*
- *Потреба оперативної та своєчасної заміни пасивних громад для пришвидшення загальної процедури підготовки МПП.*

2) Впровадження мікропроєкту.

Як показала практика, даний етап є найскладнішим для громади, оскільки крім зусиль самих членів ОГ потребує також злагодженої діяльності влади по технічній підтримці і виділенню коштів та кваліфікованих дій підрядників, що і породжувало певні виклики та труднощі в реалізації:

- складні проєкти потребують більш тривалого періоду часу для їх реалізації (виконання ремонтних робіт, отримання дозволів на початок робіт, вирішення питань здачи об'єктів);
- одна з причин гальмування ремонтно-будівельних робіт неякісна проектно-кошторисна документація та невдало сформовані бюджети МПП щодо черговості фінансування робіт;
- невчасно і не в повному об'ємі виділені кошти з місцевих бюджетів чи від спонсорів затримують процеси виконання робіт і здачи об'єктів;
- відсутність досвіду в представників громад в роботі з технічними та фінансовими документами, недостатній контроль з боку влади і технічних спеціалістів за ходом реалізації МПП;
- байдужість, пасивність та зволікання окремих громад в підготовці звітів для 3-го траншу після виконання основної частини робіт, отримання коштів з бюджетів та 2-го траншу ПРООН.

Рекомендації для вдосконалення процесу впровадження мікропроектів громад:

- *забезпечити постійний супровід даного процесу з боку технічних спеціалістів від районів (особливо на складних об'єктах чи для підрядників з недостатнім досвідом);*
- *необхідність проведення спільного семінару для представників підрядних організацій, голів та бухгалтерів ГО, представників районних ресурсних центрів по питаннях здачи звітності для отримання траншів ПРООН і ведення необхідної документації;*
- *проведення навчальних виїзних семінарів для представників ОГ на об'єкти області, де оперативно і в повній відповідності з процедурою ПРООН реалізуються проєкти громад;*
- *по можливості необхідно відмовлятися від об'єктів, на які місцева влада у відповідних бюджетних статтях не передбачила виділення необхідних коштів до кінця фінансового року;*
- *на об'єктах нового будівництва, що вимагають капіталовкладень, значно більших ніж можливості Проекту, необхідно чітко виділяти черги виконання робіт, причому черга мікропроєкту громади за кошти ПРООН має бути завершальною і після її впровадження послуга вже повинна надаватись споживачам;*
- *неухильно впроваджувати систему стимулювання громад і районів які оперативно реалізують мікропроекти і своєчасно готують звіти для отримання 3-х траншів ПРООН.*

3) Передача об'єктів на баланс.

Виконання даної процедури є завершальною стадією реалізації громадами своїх мікропроектів, яка не лише підсумовує зроблене, а і закладає передумови для сталості проєкту й удосконалення процесу надання тої чи іншої послуги в майбутньому.

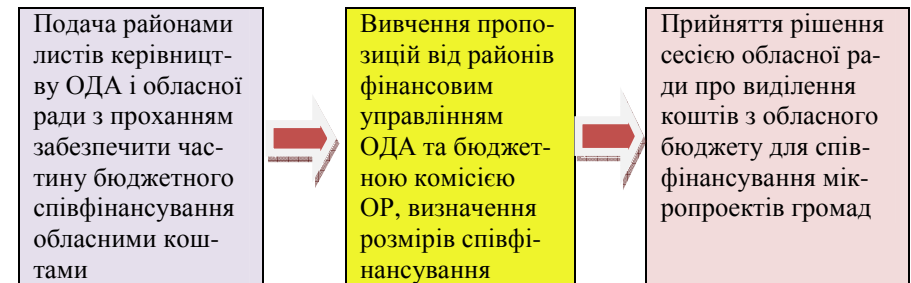
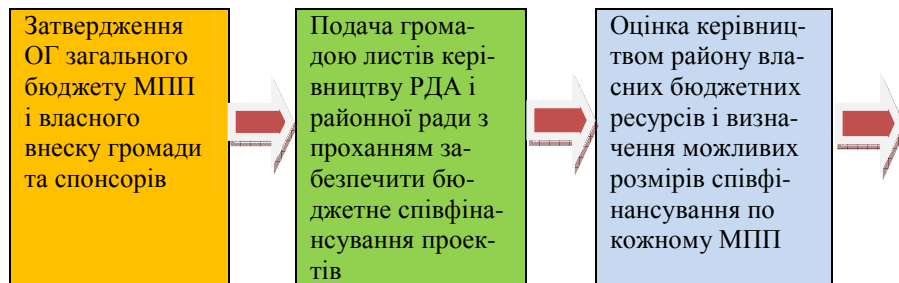
Ця процедура поєднує кілька підготовчих етапів, залежно від складності і типології об'єкту:

- Завершення всіх видів робіт на об'єкті, передбачених мікропроектною пропозицією, підготовка необхідних актів;
- Обов'язковість отримання всіх коштів з різних джерел та актування натурального внеску робіт за участю громади;
- Проведення членами громади публічного аудиту якості реалізованого проєкту (**Фото 10 на вкладці**);
- Здача об'єкту комісії замовника або отримання свідоцтва відповідності (**Фото 11 на вкладці**);

- Складання акту між власником об'єкту та ОГ про прийняття на баланс новоствореної вартості РБР, передача підрядником власнику всієї виконавчої документації;
- Забезпечення сталості послуги в майбутньому.
У процесі передачі об'єктів на баланс у ході реалізації Проекту «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду» виникають певні труднощі, які в систематизованому вигляді можна звести до наступного:
  - ускладнення процедури передачі на баланс через зміни в законодавстві України про передачу об'єктів інфраструктури;
  - затримка даного процесу через несвоєчасну подачу звіту і недоотримання коштів третього траншу ПРООН;
  - неготовність частини громад до актування громадських робіт і проведення публічного аудиту через новизну цієї справи;
  - відсутність на місцях узгодженої і загальноприйнятої форми передачі на баланс новоствореної вартості.

Рекомендації для вдосконалення процедури передачі об'єктів на баланс в рамках проекту:

- покращення підготовки представників громад до проведення публічного аудиту починаючи з перших зустрічей;
- відрегулювати на обласному семінарі єдину для всіх районів процедуру передачі на баланс новоствореної власності;
- включити оперативність у проведенні передачі об'єктів на баланс в систему рейтингування районів для отримання додаткових квот.
- **Механізми співфінансування проектів в Тернопільській області**
Запорукою успішної реалізації мікропроектів громад поряд із активізацією самих місцевих жителів є, безумовно, і відлагодження механізмів виділення коштів для забезпечення їх співфінансування. У Тернопільській області для цього була відпрацьована наступна система:

Виділені у 2009 р. кошти з обласного бюджету в розмірі 1 млн грн. (по 25 тисяч гривень для кожної з 40-ка громад — учасниць проекту МРГ) у вигляді субвенцій були надані районним бюджетам, а звіди разом з коштами районних бюджетів (1,4 млн грн.) направлялись для реалізації мікропроектів громад різними способами, залежно від специфіки у кожному районі та враховуючи типологію МПП:

- на районні відділи освіти, які фінансували свою частку робіт за трьохсторонніми чи двохсторонніми угодами;
- на сільські чи селищні ради, які фінансували свою частку робіт за трьохсторонніми чи двохсторонніми угодами;
- через сільські ради на відкриті казначейські рахунки громад, які в таких випадках фінансували повністю всі роботи за двохсторонніми угодами з підрядниками.

По двох МПП (сmt. Підволочиськ та сmt. Залізці) шляхом розробки і затвердження на місцевих сесіях відповідних програм, всі бюджетні кошти були перераховані на банківські рахунки ОГ, які також згідно двохсторонніх угод з підрядниками фінансували всі роботи.

- **Способи співфінансування, залежно від типології:**

Придбання шкільного автобуса:

- 1) перерахування коштів з рахунку відділу освіти та з рахунку ОГ на підрядника за трьохсторонньою угодою;
- 2) акумулювання коштів на рахунку сільського комітету.

Заклади освіти на балансі відділу освіти:

- 1) підписання трьохсторонньої угоди (підрядник, ОГ та відділ освіти);
- 2) підписання двох двохсторонніх угод (підрядник та ОГ; підрядник та відділ освіти);
- 3) акумулювання коштів на двох рахунках ОГ (в комерційному банку та державному казначействі).

Заклади освіти, охорони здоров'я, комунальної сфери на балансі органів місцевого самоврядування:

- 1) підписання трьохсторонньої угоди (підрядник, ОГ та місцева рада);

2) підписання двох двохсторонніх угод (підрядник та ОГ; підрядник та місцева рада);

3) акумулювання коштів на двох рахунках ОГ (в комерційному банку та державному казначействі).

• Соціальний вплив впровадження проектів

Успішна реалізація громадами своїх проектів при співпраці з ПРООН та місцевою владою, впровадження ними інших власних ініціатив здійснюють значний соціальний вплив у районах та окремих населених пунктах.

Його можна охарактеризувати такими параметрами:

- Вдосконалення якості та розширення географії тої чи іншої соціальної послуги у вибраній пріоритетній сфері;
- Соціальна мобілізація громади, активізація її мешканців для здійснення ними інших власних ініціатив по вдосконаленню соціальної інфраструктури та сталого розвитку;
- Покращення умов життя мешканців населених пунктів, у тому числі мало захищених та пільгових категорій, збільшення числа користувачів послуг;
- Економія бюджетних коштів за рахунок залучення ресурсів міжнародної технічної допомоги та внесків громад дозволяє місцевим органам влади здійснювати додаткове фінансування інших соціальних проблем;

- Реалізація Проекту МРГ позитивно вплинула на рівень соціальної мобілізації тих громад, які не брали в ньому участі.

Приклади успішної діяльності тернопільських громад

Громада села **Білокриниця** Зборівського району успішно реалізувала свій мікропроект по ремонту ФАПУ (**фото 13-15 на вкладці**) і отримала від ПРООН можливість для впровадження додаткового проекту по енергозбереженню в приміщенні центру громади. Паралельно з проведенням цих робіт мешканці села відремонтували покрівлю місцевої церкви, зібравши суму більше 20 тис. грн. (по 800 грн. з двору).

Члени громадської організації «**Оберіг**» с. **Гнилиці** Підволочиського району додатково до бюджету впровадження проекту по ремонту ФАПУ залучили більше 30 тис. грн. спонсорських коштів від Тернопільського Медичного університету для облаштування кімнат проживання студентів-випускників, які цілорічно проходять практику на базі місцевого ФАПУ за домовленістю із керівництвом даного навчального закладу (**фото 16-17 на вкладці**).

Спільними зусиллями членів ОГ та сільської ради було також здійснено поточний ремонт частини сільської дороги (засипка щебнем, залучено 9 869 грн. спонсорських коштів), проводились роботи по благоустрою села (встановлені дві фігури левів при в'їзді в село, витрачено 5 900 грн. спонсорських коштів), насадженню сільського парку (залучено 760 грн. від спонсорів), ремонту пам'ятника загиблим воїнам (11435 тис. грн. спонсорських коштів).

Громада с. **Личківці** Гусятинського району в рамках Проекту МРГ відремонтувала місцевий дитячий садок (**фото 18 на вкладці**). Паралельно з участю в Проекті МРГ стала переможцем Всеукраїнського конкурсу проектів та програм розвитку місцевого самоврядування і виграла грант у сумі 100 тис. грн. для реалізації проекту «Впровадження комплексних підходів щодо забезпечення сталого розвитку Личковецької територіальної громади та підвищення якості життя».

Для впровадження обох проектів був створений орган самоорганізації населення «Сільський комітет «Дружба» (**фото 19 на вкладці**). План розвитку громади, розроблений в рамках проекту МРГ був включений до районного плану соціально-економічного розвитку: для ремонту дитсадка і співфінансування проекту ЄС/ПРООН в з районного бюджету було виділено 60 тис. грн.; для будівництва водогону — 30 тис. грн, для ремонту моста і доріг в селі — 70 тис. грн.(плюс 155 тис. з державного бюджету).

Більшу частину запланованих робіт на сьогодні громада вже виконала, крім того мешканці села з метою розвитку сільського туризму визначили садиби для прийому туристів, видали рекламний буклет про своє село, спільно

склали план стратегічного розвитку на перспективу, за кошти залучені від спонсорів та сільської ради (51 тис. грн.) відремонтувала в селі два пам'ятники.

Громада села **Великий Говилів** (ГО «Надія», Терехівський район) в рамках Проекту МРГ успішно реалізувала мікропроект по заміні вікон у школі, при цьому проявила достатню згуртованість, оперативність і зацікавленість співпрацювати з ПРООН. Тому в рамках квоти «40+» їй було надано додатковий проект і громада визначилась, що буде ремонтувати приміщення ФАПу. Одночасно представники громади організують роздільне збирання сміття, проводили ремонтні роботи в сільському будинку культури, для чого залучили кошти від місцевого фермера (10 тис. грн.) та підприємців (1000 грн.), з бюджету сільської ради (4 тис. грн.). 5 тис. грн. виділила районна рада для придбання нових штор, 4 м³ лісоматеріалів надало лісництво.

Своїми успіхами та досвідом представники ГО «Надія» поділилися на районному семінарі голів місцевих рад, презентуючи свою організацію (**фото 20 на вкладці**).

У **смт. Підволочиську** члени громади „Збруч” в 2009 році реалізували проект по енергозбереженню в дитячому садку. Під час проведеної в рамках проекту реконструкції системи опалення повністю замінено чавунні батареї та всю розводку сталевих водогазопровідних труб, здійснено монтаж колекторів та іншого обладнання (**фото 21 на вкладці**). Проведені роботи дозволили зменшити кількість води в системі від 5 000 до 1150 літрів, що дає змогу опалювати дошкільний заклад витрачаючи в середньому 20–22 тис. кВт. В порівнянні з опалювальним сезоном 2008–2009 р. економія в оплаті за енергоносії в листопаді-грудні 2009 р. та січні 2010р. становить 27 %.

Глени ГО спільно з адміністрацією дитсадка та селищної ради зробили у дошкільному закладі ремонт спортзалу, методичного кабінету і кабінету музкерівників (роботи проводились власними силами членів громади, матеріали закуплялись за кошти батьків і членів організації — 450 грн.).

Громада залучила допомогу від селищної ради в сумі 56 тис. грн. для заміни 270 ребер батарей і 49 тис. грн для заміни вікон, всі відкоси при цьому зароблялись силами членів ГО, за їхні ж кошти були закуплені штори і тюлі (1175 грн.), відремонтований музичний зал (5 тис. грн.).

ГО «Добробут» (**с. Увисла** Гусятинського району) зуміла залучити бюджетні кошти на ремонт дитячого садка в сумі 769 тис. грн. (відремонтувала котельню, підвела газ, воду і провела реконструкцію системи каналізації, замінила вікна та двері, провела внутрішні ремонтні роботи). Це була четверта проблема в плані розвитку громади, складеного за участю її представників на загальних зборах відповідно до процедури ПРООН (**фото 22-23 на вкладці**). Паралельно громада успішно вирішила в рамках Проекту МРГ пріоритетну проблему по реконструкції приміщення під амбулаторію сімейної медицини і

отримала додатковий проект в рамках квоти «40+» для вирішення проблеми енергозбереження в школі.

Члени ГО «Сновидів» села **Сновидів** Бучацького району (**фото 24-25 на вкладці**) не тільки активно включились в процес підготовки власного мікропроекту по заміні вікон в школі для співпраці з ПРООН, але й паралельно з цим створили і розмістили в мережі Інтернет власний веб-сайт про історію та життя села, в т.ч. про Проект МРГ. Результати цього не заставили себе довго чекати. Виходець із села, який зараз проживає на сході України і займається проектними роботами, дізнавшись через Інтернет про плани громади, погодився безкоштовно виготовити проектну документацію для своїх земляків, а уродженець краю Іван Іванович Тихоліс-Дем'янчук зумів в Лондоні організувати земляків, які там проживають і які вже допомогли громаді Сновидова коштами.

Жителі села **Савелівка** Монастириського району, мобілізувавшись для співпраці з ПРООН, створили орган самоорганізації населення сільський комітет «Надія», активісти якого успішно займаються будівництвом сільського водогону. Разом з тим вони захопились ідеєю участі і в іншому конкурсі ПРООН та фірми Кока-Кола «Кожна краплина має значення», підготували і подали для цього необхідну заявку і стали єдиними на Тернопільщині переможцями даного конкурсу. Отримавши від організаторів 20 тис. грн. та вклавши власну працю, члени громади облаштували територію навколо каплички (**фото 26-27 на вкладці**).

ГО «Сонечко» (**смт. Козова**) в рамках Проекту МРГ успішно реалізувала мікропроект із заміни вікон та дверей у дитсадку «Сонечко». Власними силами члени громади відремонтували веранду в дитячому садку, залучивши 3 тис. грн. коштів з селищного бюджету і виконавши роботи на таку ж суму, облаштували тіньові піднавіси для дітей, зібравши з членів громади 4 тис. грн. і виконавши робіт на 2 тис. грн., замінила 5 пісочниць (більше 1 тис. грн.). Активна і мобілізована громада з боку ПРООН була простимульована можливістю реалізувати ще один проект. На зборах члени ГО визначили для цього свою найактуальнішу проблему — ремонт даху в іншому дитсадку міста — «Ромашка» (**фото 28-29 на вкладці**).

В селищі **Коропець** Монастириського району місцеві жителі для активізації громадськості створили і зареєстрували зразу дві ГО: «Відродження» та «Край коропа». Перша з них у співпраці з ПРООН успішно реалізувала мікропроект по заміні вікон дверей в школі: в результаті проведених робіт було поміняно 67 дерев'яних вікон на пластикові та троє дверей, встановлено 116 м водовідливів, загальна вартість мікропроекту 158 987 грн. На сьогоднішній день всі роботи виконані, об'єкт комісійно зданий, громада провела публічний аудит і оцінила свою діяльність.

Силами громади одночасно було побудовано внутрішній туалет для дітей та вчителів школи, для цього були зібрані кошти з громади в сумі 15.000 грн., а також РДА виділила 25.000 грн.

Отримавши додатковий мікропроект від ПРООН для районів, потерпілих від повені, громада провела додаткове опитування за участю 476 мешканців селища і на загальних зборах (28.01.2010 р.) вирішила провести ремонт системи опалення (**фото 30 на обкладинці**).

Інша ГО «Край коропа» в співпраці з селищною радою, що отримала грант від Фонду сприяння місцевому самоврядуванню України (96,9 тис. грн.), взяла участь у виконанні робіт по облаштуванню пристані для туристів та стаціонарного наметового містечка.

Значний соціальний вплив для жителів села **Кам'янки** у Підволочиському районі мала реалізація проекту по ремонту центрального сільського водогону, який здійснювала громадська організація «Кам'ячани» у співпраці з ПРООН (**фото 31 на обкладинці**). Успішно проведені роботи дозволили налагодити нормальне водопостачання для мешканців 222 дворів (із 450), які користуються водогоном. Осилити самостійно буріння власних свердловин на глибину до 60 м, вартістю 10–15 тис. грн. окремим сім'ям звичайно було нереально, а минулі перебої з подачею залишали їх без води тижнями.

Тепер вони безперешкодно можуть користуватися сучасною побутовою технікою, до школи взимку не треба підвозити воду трактором для наповнення системи, а старенькі і одинокі люди нарешті забудуть про труднощі, з якими вони стикались, носячи воду за 3–4 хати.

8. Узагальнення та перспективи

I. Реалізація протягом 2008–2010 років Проекту «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду» в Тернопільській області продемонструвала зацікавленість більшості громад та місцевої влади у співпраці з Проектом, використанні запропонованих підходів до мобілізації громад, забезпеченні співфінансування і впровадженні місцевих ініціатив. Це знайшло своє відображення в наступному:

- Сформувався всебічна підтримка Проекту з боку облдержадміністрації та чітка позиція обласної ради, яка першою в Україні оперативно виділила 1 млн грн. для співфінансування мікропроектів громад;
- Організації громад Тернопільщини в співпраці з владою першими подали на розгляд центрального офісу Проекту всі 40 мікропроектних пропозицій для затвердження, витративши на дану роботу 17,5 місяців з часу підписання угоди про реалізацію Проекту в області;
- ОГ області були в числі тих областей, які найбільш оперативно відзвітували про використані кошти другого траншу ПРООН;

- Тернопільська обласна рада виступила ініціатором і знайшла підтримку в керівництва Проекту при проведенні власного конкурсу проектів «Підтримка місцевих громад» на основі методології ПРООН;
- Кількість громад та місцевих рад, бажаючих брати участь у Проекті за період його реалізації практично подвоїлась, окремі з них вже самостійно створили і зареєстрували ОГ.
- У всіх 9-ми районах області налагоджена діяльність Форумів місцевого розвитку та створені районні ресурсні центри громад.

II. Завдяки спільним діям місцевої влади, обласного ресурсного центру, представників територіальних громад вдалося частково або повністю подолати виклики та труднощі, що виникали в ході реалізації Проекту МРГ:

- Зневіру громадян у власних силах та недовіру до міжнародних донорів;
- Пасивність більшості громад у вирішенні питань власного розвитку, яка спричиняла довготривалий процес мобілізації;
- Непідготовленість представників громад та органів влади до оперативної роботи зі значною кількістю документів, відсутність необхідної оргтехніки та Інтернет-зв'язку;
- Брак висококваліфікованих проектних та підрядних організацій, готових до співпраці з Проектом;
- Наявність конфліктних стосунків між різними гілками влади на місцях;
- Обмежені можливості місцевих бюджетів через дотаційність аграрної області і згубні наслідки світової фінансової кризи.

III. Результати реалізації Проекту МРГ на Тернопільщині потребують свого закріплення, а реальний стан соціальної інфраструктури області і рівень громадської активності її мешканців — подальшого розвитку. Це можливо здійснювати наступним чином:

- Забезпечувати підтримку вдосконаленої послуги громадою за рахунок добровільних внесків і бюджетного фінансування (в окремих випадках його збільшення через відкриття додаткових штатних одиниць чи реорганізацію, наприклад ФАП у амбулаторію і т. п.);
- Широко запроваджувати в області та районах прозорі механізми виділення бюджетних коштів для місцевих програм та ініціатив громад на основі конкурсного відбору і принципів співфінансування;
- Стимулювати кращі райони і громади за рахунок квоти «40++»;
- Розширювати географію впровадження Проекту МРГ за рахунок нових громад і районів у 2-ій фазі Проекту, та часткового розподілу квоти «40++»;
- Налагодити дієву роботу мережі районних ресурсних центрів на місцях для забезпечення постійної підтримки ініціатив громад.